

Його довелося "випрошувати", щоб одвезти на молодіжні збори, які нідбупалися при шахті ім. Леніна. Там на нього вже чекали кореспонденти преси і телебачення. Віктор мав виступати. Але він був у лаві, і представники міськкому комсомолу звернулися до директора шахти № 4-5 Михайла Яковича Веденічева — людини спокійної, уважної до співрозмовника, голубоокої і лагідної (на шахті кажуть, що його ще не бачили сердитим і не чули від нього роздратованих інтонацій).

— Не дам я Віктора,— сказав директор, усміхаючись так доброзичливо, що аж не вірилося, ніби те сказано твердо.

— Михайле Яковичу!...

Йшлося про те, щоб підняти Віктора Довбиша на-гора ще до кінця зміни.

— Не дам. Як вилізе з шахти, тоді — будь ласка. А раніше — ні. Ми ж, розумієте, не даємо хлопцеві попрацювати так, як він уміє, а хочемо того чи ні, тільки заважаємо...

Трохи згодом він поглянув на годинник — був уже кінець зміни,— скосив усміхнені очі на прохача і зняв трубку:

— Поквапте Довбиша...

Потім вислухав кореспондента, хоч двері кабінету майже не зачинялися: той з тим, той з сим,— і часто дзвонив телефон.

— Людей хороших у нас багато,— сказав із тою-таки м'якою усмішкою, що говорив з усіма.— Не лише Віктор.— І почав перераховувати, радячись очима з присутніми:— Копичка Іван, Василь Супрун, Емеріх Добош, Олександр Парамонов, Михайло Масалов,

Ільковський Едуард, Дмитро Кузнецов... Одне слово, всіх не перелічиш. Будете в шахті? От і добре. Придивитесь — самі побачите. Там усе видно.

Потім я згадував ці слова не раз: у вибої хоча й поночі, проте людину там найвидніше.

Хотя и свет не тот, что наверху,

Но ясен человек, как на духу,

—писав молодий донбасівський поет, колишній вибійник.

Мені вже було відомо, що Віктор Інокентійович Довбиш — заслужений шахтар УРСР, повний кавалер знаків "Шахтарська слава" — I, II і III ступенів, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, відмінник соцзмагання УРСР, член Української ради профспілок, депутат Донецької обласної Ради, що дев'яту п'ятирічку він особисто виконав за два роки й чотири місяці й, нарешті, те, що кілька днів тому його удостоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Отже, два роки й чотири місяці Віктор працював за двох. А були й такі дні, коли нарубував на зміну стільки вугілля, скільки його нарубало б вісім вибійників — 800% норми. Ясно, що самої лише сили, навіть коли б це був Ілля Муромець, тут замало. Ще Микита Ізотов свого часу сказав: не сила, а вміння — перш за все. Та й хлопці-вибійники не раз підтверджували істину: потрібні хист, спритність; до вугілля, до кожного шару має бути свій "підхід", а на слово "талант" відповідали скептичними посмішками. Те означало, що вони вміють шанувати слово. Тут, либонь, і літераторам є чого повчитися.

Віктор вийшов на поверхню о чотирнадцятій. Навіть якби ви були й височенькі, то й тоді вам довелось б дивитися на нього знизу. Вдягнений у брезентову спецівку, гумові чоботи з коротенькими халявами "для вентиляції" та в касці, він стояв на морозі з добрячим вітром і не щулився, навіть плечем не повів, і казав, усміхаючись, ледь іронічно:

— Їхати отак, як стою? Та ні. Поміюся, перевдягнуся, тоді — будь ласка.

— Не треба, Вітю! Там тебе ждуть отакого — просто з шахти. Телебачення, розумієш? Не в службу, а в дружбу...

— Ні, позувати не буду. Я ж людина, а не цяцька.— І пішов до лазні, закіптюжений вугільною пилюкою так, що самі лише очі блищать, широкоплечий і незворушний.

Віктор сибіряк. Народився в Амурській області, там і виріс у селі з промовистою назвою: Державенка. Але батько часто розповідав йому, що походить їхній рід з Полтавської губернії Переяславського повіту. І не тільки розповідав, а й мріяв побувати разом із сином на землі дідів і прадідів. Та все ніколи, все робота. До того ж і світ неблизький.

Приїхав Віктор у Донбас 1960 року після служби в армії. Рік, щоправда, попрацював на шахті "Северная" тресту "Кемероввугілля". Кріпильником. А хотілося б самому рубати. Товариші порадили Донбас: там, мовляв, вибійників треба, ще й треба. І справді, на шахті "Нікітовка" Вікторові не відмовили взятися за молоток. Та й як відмовиш? Досить одного погляду, щоб переконатися: добрий хлопець, показний.

Це правда: самої сили вибійникові замало. Але ж правда й те, що людині слабенькій у лаві робити нічого. Відбійний молоток, що важить близько дев'яти кілограмів, не олівець (до того ж працювати на крутому шарі доводиться одною рукою), а вугілля не розпушене поле. Його в прямому розумінні слова треба рубати.

Учив Віктора вже немолодий, досвідчений вибійник. Учив словом і ділом.

— Зарізав куток,— згадує Віктор ("куток" цей називається ще "нішею безпеки"),— закріпив його і сказав: "Сиди мені отут, дивися і слухай".

Тоді рубав, кріпив і пояснював, що до чого. Добрий був рубака і вчитель. Я йому й досі вдячний...

У перші ж дні самостійної роботи в лаві норма одразу скорилася Вікторові, а згодом і півтори, і дві...

Ми часто чуємо: тямуща людина в роботі, беручка, щира і т. п. Це вдача. Та ба: вдачі замало, щоб стати видатним трударем. Тут потрібна найвища якість людського духу — самовідданість. Лише вона здатна відкрити людині її творчу снагу, ким би вона не була — вченим чи шахтарем, письменником чи вчителем, хліборобом чи артистом; лише самовідданість наповнює працю тим прекрасним змістом, який можна назвати громадянськістю. Тоді приходить благородна гордість за себе і своє покликання. Кажемо: благородна, бо знаємо ж іще й пиху, самозакоханість, отаке собі візантійство — ці недолугі замітники гордості, цю духовну кризу.

— Про мене самого писати і не заходжуйся,— сказав у балачці Віктор.— В нас усі добре рубають Не тільки я та ще десяток хлопців даємо план. Вибійників на шахті майже п'ятсот. Цього не слід забувати. А вихваляти одного не гарно і несправедливо.

У цих словах Віктора Довбиша не було й натяку на позу чи приховане хизування. В них чути було лише сувору правду людини, яка добре знає: усіх її товаришів щодень однаково б'ють протяги на стволі; всіх однаково огортає хмара пилюги в лаві й сушить горло спрага, а пити треба стримуватися, щоб не сходити потом; і, нарешті, всі вони однаково ризикують — цієї правди теж нікуди не подінеш...

Якщо ви вперше потрапили на шахту, то будьте певні: служба безпеки не пустить вас під землю без провідника. А ще вам покажуть, як користуватися "саморятувальником": отак ось зривати кришку, отак ось надівати маску — доведеться нею користуватися чи ні, але ви мусите знати, як це робити. Потім вам дадуть у ламповій добре заряджений

акумулятор з ліхтарем, два жетони, які вам треба буде вкинути при спуску та виході з шахти, холодну, як лід, флягу з газованою водою, зодягнуть у чисту спецівку — і щасливо.

На стволі уже зібралися шахтарі першої зміни, стоять тісним гуртом, щоб тепліше було. В руках у кожного пилочка-ножівка з залізним станком та сокира, а в декого ще запасні "зубки" для відбійних молотків поза реміняками. Хлопці здебільшого молоді, мовчазні, бо недавно зі сну, до того ж холодно: адже під брезентовою курткою піддягнена легенька сорочка чи теніска — у вибої буде жарко.

Та ось прийшла кліть — двоповерхова залізна споруда на канаті завтовшки з руку, і всі заворушилися. Тепер не гайся, рушай уперед разом з усіма, інакше тебе внесуть у кліть, стиснувши плечима з усіх боків. Штурмом береться кліть — і заради тепла, і щоб не зостатися часом. Тугенько стояти, але й затишно — і тілові, й душі: тут усім однаково, тут немає кращих і гірших, тут усі рівні. І хтось, гляди, пожартує під смішок із сусіда:

— Та не тремти, кліть розвалиш!

Потім сигнал — і кліть рушає вниз.

Поїхали.

Вам трохи похолоне в грудях од стрімкого руху вниз. Усе швидше й швидше... На стінах ствола зверху сивіє іній, нижче на них полискують патьоки води, а стужа тікає й тікає, і повітря стає теплішим і вологішим.

На глибині семисот з лишком метрів зупинка. Головний штрек. Металеве арочне кріплення, багато денного світла. Стоять вагони з лісом і породою. Ліс пахне сосновим духом. І знову прохолода. Стволові вдягнені, як і там, нагорі, тепло.

На головному штреку зміна розходиться, кожен шахтар поспішає до своєї лави. А поспішати треба, бо йти неблизько. Вікторові, приміром, 180 пікетів. Це більш, як три з половиною кілометри таки жвавої ходи вузькоколійкою, місцями залитою водою. Іди і поглядай угору, чи ніде не стримить з-під стелі уламок дошки на рівні обличчя, пильнуй уперед і озирайся назад, щоб вчасно розминутися з партією вагонеток, які тягне електровоз. Обіч колії труби, що ними під тиском у кілька атмосфер подається повітря для відбійних молотків. З труб деінде б'ють по ногах струмені і гучно шиплять. Їх так і називають: "шипуні". По другий бік вузькоколійки тече ровиком рудувата вода. Молодих шахтарів навчають: якщо ти заблудився у розгалуженні штреків (а воно таки досить складне), чимчикуй за водою, втрапиш якраз до ствола.

Віктор іде швидко. Кілька разів він нахилиється до води і занурює в неї сокиру — замочує. Він взагалі небалакучий. Та й не до балачки, коли налягаєш на ноги, і чуприна під каскою вже змокріла.

Нарешті попереду з'явилися рухливі вогні: там працюють прохідники. Кінець штреку. Лава.

Для того, хто не бував у шахті, це слово звучить урочисто і картина уявляється велична: просторий вхід у високе підземелля, блищить-сяє при світлі ламп стіна вугілля і стоїть потужний гуркіт відбійних молотків... Ні. Насправді все набагато буденніше. Он угорі над вашою головою квадратний отвір, трохи ширший за ваші плечі. Ото і є "ворота" до лави — гезенк.

Віктор знімає куртку і залишається в самій майці. Фляга з водою і "саморятувальник" — важкенька-таки коробка на брезентовій лямці — також лишаються в штреку. Потім Віктор допомагає надіти респіратор так, щоб він щільно затуляв рот і ніс, і приставляє до гезенка дошку.

— Вперед, за мною. Тільки не спіши, щоб не зірвався. Деремося вгору, у "колодязь", густо закріплений стояками на зразок

зрубу. Каска раз по раз стукається об той зруб і вже не дуже міцно сидить на голові, ноги тремтять від напруги, руки хапаються за дерево, за товстий повітряний шланг, а проміння од ліхтарів на касках вихоплює вгорі ряди кріплень, і голубуватий морок здається нескінченний...

Оце і є лава, власне, перший її уступ. А вище другий, третій... Всього близько десяти. В кожному уступі — вибійник, віч-на-віч з вугіллям. Там уже дудукають молотки, шурхотить груддя вниз до грузоспускних гезенків.

Перше враження від вибою — тіснота. Товщина шару тут 60 сантиметрів, отже, від ґрунту до стелі ("покрівлі") три чверті. Оце і весь простір. Дивно, як у ньому поратися людині з таким багатирським зростом, як у Віктора. Однак він порається досить вільно і неспіхом. Підключив молоток, подивився, де і як покладено ліс для кріплення. А трохи вище, просто у вас над головою, уже стукотить немов крупнокаліберний кулемет, і поміж покаліченими тиском стояками шурхотить униз потік вугілля. То рубають в другому уступі. Віктор якийсь час прислухається, промінь його ліхтаря скерований униз: вугілля з-під "другого" не провалюється до гезенка, а все прибуває і прибуває. Значить, немає порожняка, і відвантажувальний гезенк закритий. Гукати про це вгору — даремна справа: за гуркотом молотків ніхто не почує. Тоді Віктор бере товстий повітряний шланг і легко переламує його навпіл — мабуть, силачі так підкови гнуть!

Молотки вгорі змовкають.

— Що там? — чується глухо вдаля.

— Другий! — гукає Віктор.— Підожди, не рубай. Підсипаєш.

— Добро...

Згодом, зробивши стінку з полицок та дощок, Віктор гукнув:

— Рубай!

І знову гуркіт. Пішло вугілля.

Тим часом Віктор подався вниз, і за хвилину звідти почулися довгі черги його молотка. Уступ огорнула пилюга. Крізь неї тьмяно виднілося світло, долинав гуркіт, а в короткі перерви між ним було чути, що Віктор наспівує.

Зміна почалася.

Є чимало слів, якими можна виказати захоплення золотими руками людини, але саме по собі захоплення, тим паче щодо шахтарської роботи, мало важить. Скажемо тільки: Віктор Довбиш — великий майстер свого діла. Його манера рубати вугілля — а вона в кожного вибійника неповторна, як стиль,— схожа на потужну танкову атаку, перед якою безсила всяка оборона. І водночас скільки б ви не придивлялися, навіть маючи певний досвід, то й тоді не помітили б у роботі Віктора ні зайвої завзятості, ні надмірного напруження, ні тим більше прагнення продемонструвати себе.

Інший, кажуть хлопці-вибійники, трьома потоми сходить, а вугілля з-під молотка як тютюн з табакерки цяпає. Бо силою людина хоче взяти, іде в лобову. Віктор же достотно валить шар униз, горне його перед собою, так, наче молоток у нього стосильний. Недаремно ж у задокументованій оцінці його праці сказано:

"На основі хронометричних спостережень встановлено, що на виймання кутка разом з кріпленням ("куток" — два квадратних метри вугілля) інші вибійники витрачають 59 хвилин. Віктор Довбиш — 25. У півтора раза швидше знімає він і решту смуги в уступі".

Можна було б називати багато рекордних і надрекордних тонн і цифр, описуючи новаторські починання, які належать Вікторові та його

товаришам по роботі (зокрема Іванові Миколайовичу Копичці), але все це лише наслідок, а не причина. Причина глибша.

"Мене інколи просто вражає сила його вдачі,— говорить про Віктора парторг шахти Анатолій Григорович Панченко, сам колишній вибійник, людина життєрадісна і товариська.— Щойно ж немов піднявся на поверхню, помився й поїхав додому, а вже, дивися, знову на шахті: прийшов учити молодих вибійників у своїй-таки "Ізотовській школі". І вчити не лише теоретично. Розповісти неважко. Ні. Після лекції — у вибій, продовжувати навчання з молотком у руках. А йому ж завтра знову в першу зміну... "

Бувало й таке: сьогодні сесія міськради, на ній має бути присутній і Віктор. Безумовно, йому заплатять середній заробіток, можна б, здавалося, й не надолужити. А він виходить у нічну зміну і вранці, не спавши, просто з лазні — на сесію.

Тут причина, тут витoki Вікторового характеру. А від себе, суто людськи додамо: почесно бути Героєм, але й нелегко.

...Назад повертаємося повільніше, ніж зранку йшли до лави,— втома є втома. І Віктор, усміхаючись, розповідає, яка велика була піч у бабусі, там, в Сибіру, в селі Державинці, та які прекрасні казки перечув він у дитинстві. Розповідає — і ота його характерна поперечна зморшка на перенісці під крутим лобом, що за першої зустрічі здавалася трохи похмурою, тепер лише дужче підкреслює Вікторову добродушність і простоту. "Ми завжди такі, як ми є",— не раз відчуєте ви, побувавши в Донбасі. Такий і Віктор. Тільки він про це йе скаже, це треба зрозуміти.

— Не дуже я тобі заважав в уступі, Вікторе?

— Не дуже. Тільки очі сліпив своєю лампою.

Ідемо "за водою", до ствола. Звідти вже дихає прохолода. На-гора!

Світле це слово, їй-право. Так і сяє воно сонцем...